

HÁZAK, GONDOK, EREDMÉNYEK

A főtér előtt, ahol a Marostó felé nyílik az utca, szépen rendezhető saját portájkát a szőregi építők. Valamikor egyszerű parasztház volt, nagy udvarral és istállók, ólakkal. Ma a község egyik jelentős ipari vállalkozásának központja. A kezdet aligha különbözik a hasonló ipari szövetkezetek első lépéseitől. Sőt, a szőregiek csak hét évvel ezelőtt lettek önállóak, mivel előtte az Első Szegedi Járási Általános Szövetkezet keretében működtek.

I.

Hét évvel ezelőtt hatvanan láttak munkához, jelenleg kétszázannak és évente 23 millió forint értékű építési, szerelési megrendeléseknek tudnak eleget tenni. Tréfásan azt is elmondhatnánk róluk, hogy a szegedi egészségügyi intézmények, kórházak és klinikák „belső udvari építőmesterei”. Nővérek részére építenek szállodát az Orvostudományi Egyetem megrendelésére, a volt vasúti híd melletti részen. A II-es számú kórház udvarán új 150 ágas pavilon felépítésén dolgoznak évek óta. S itt már előbukkan az első gond is.

Lassan haladnak a munkával. Miért? Hosszú ideje, több mint egy évig szünetelt az építkezés. Hibák voltak a tervekkel. Később módosították a kiviteli terveket, újabb helyiségeket kértek az eredeti mellé, majd a 90 ágas épületet bővítették előbb harminc, majd később megint harminc ágyval. Sok mindent megváltoztattak, néhol az elkészült munka is kárba veszett. Legnagyobb kár persze az volt, hogy a gyenge előkészítés miatt el kellett vonulni a munkásoknak, majd jó egyéves kivárást követően megint visszatelapítani. S mi a helyzet most? Az ipari szövetkezet vezetői azt mondják, hogy jó tempóban haladnak, jövő nyáron átadják a kórházi épületet.

Lakóházakat építenek Szegeden, Újszentivánon és Újszegeden. Három darab, egyenként hatlakásos emeletes társasházak készülnek az újszegedi villanegyedben. Egyiket átadták, a másikat építik, a harmadikkal leálltak, mivel a tulajdonosok pénze elfogyott. Szép feladatokkal kecsegtette őket az OTP is, hiszen a szőregi tanács által biztosított telken 200 darab, egyenként 4 lakásos, emeletes társasházakat kívánt a pénzintézet felépíttetni. Az árvízvesztés és a vele egyidőben kárt okozó belvizek sok házat tettek tönkre és a pénzügyi finanszírozás lehetősége is károkat szenvedett. Biznak azonban az OTP-ben, s remélik, hogy a 200 darab szőregi örökéletű felépítésének programja csak halasztást szenvedett, előbb-utóbb hozzáláthatnak a munkához.

2.

Keves családi házat is építenek a szövetkezet dolgozói. Pedig a környező községekben gomba módjára szaporodnak az új hájlékek, de ezek közül a családi házak közül keveset építenek az állami, vagy a szövetkezeti építőipar munkásai. Az okok kézenfekvők: az építkező család fogad egy kisiparost, aki a legfontosabb szakipari munkákat elvégzi, vagy irányításával elvégzi a család néhány hozzátartozója. A segédmunkát a rokonság, a barátok adják. Egyik évben felhúzzák a falakat, a másik esztendőben tető kerül az épületre, a harmadikban elkészül a belső munka, majd

később, ahogy a családi költségvetés engedi, esetleg bepucolják a házat kívülről is. Ilyen „szakaszosan” egy szervert építőipari cégnek nem éri meg a házépítés. Ok úgy szeretnék, hogy tavaszal kezdjenek és összeállítsák a kulcsokat. Készen a ház kívül is belül is. Az építkezéskor viszont az előbbi megoldás jóval olcsóbb. S igaz is van, ha ilyen megoldásokkal teremt otthon családja számára. A népgazdaság számára is előnyös: nem köt le az állami építőipartól kapacitást, gyarapítja a nemzeti vagyont és nem áll sorba a tanács hivatala előtt, hogy utaljanak ki számukra lakást. Az igaz viszont, hogy az állam jelentős anyagi támogatást ad, hosszú lejáratú kedvezményes hitel nyújt a magánépítkezőknek.

Miből épül a ház? Ma még a kisebb társasházak és a családi házak kizárólag téglából készülnek. Téglát, cement, sóder, betonsavas, mészt, homok, cserép, gerendák, ajtók, ablakok, parketta és csempe. Ennyiből áll az egész, s ahogyan az egyszerű ember mondta, csak egymásra kell rakni a téglákat. Azokat a téglákat, melyeket éppen a szőregi téglagyárban égetnek. A szőregi téglagyár jó hírű üzem, úton-útfélen keresik a kitűnő szőregi téglát. A kisméretűek oly szépek, hogy fugázni lehet az épület külsejét. Persze gyártanak ott blokkotéglákat is, az úgynevezett B-30-as méretet.

Mondom a szőregi építőknél, hogy milyen szerencsés helyzetben vannak, helyben a téglagyár, s így valószínű olcsóbban is tudnak építeni. Abból indultam ki, hogy a szatymazi emberek is alacsonyabb áron válogat-

hatnak az őszibarackból, mint például a békéscsabaiak vagy az ózdiak, ahová el is kell szállítani és teljesen érhető a magasabb piaci ár. Mosolyogtak a feltevésemen. Nem azon, hogy felteveztem; valóban olcsóbb lenne az építkezés helybéli téglából, hanem azon, hogy úgy képzelem el, a szőregiek a szőregi gyárból kapják az építkezés első számú alapanyagát. Ez álom. S itt van a másik gond, amely közgazdasági szemszögből nézve is furcsa anomália.

Sorolják, hogy honnan hozzák Szőregre a téglát: Békéscsaba, Mezőberény, Kunszentmárton, Körömd, a negyedik határban levő makói gyára már nem is tesznek megjegyzést, hiszen örülnek, ha onnan kapnak. „Még akkor is Mezőberényből kellett téglát hoznunk, amikor a szőregi gyárban depózták az égetett téglát, teli volt a gyárudvar.” Most kivételesen a makói gyárt jelölték ki számukra, az első negyedévi mennyiséget a közeli városból szállíthatják az építkezőknek.

Pedig nagy kár ennyit utaztatni a téglákat. A szakember felvilágosít, hogy egy köbméter fal ára a helybéli téglából 2000 forintba kerül, míg a kunszentmártonból 30 százalékkal többbe. Pontos számokat mondanak: a vasúti értesítette őket, hogy a békéscsabai körzetben a téglagyárakból vagonba raknak bármekkora mennyiségű megrendelést is, az ár ezer darabonként 120-170 forint körüli összeg. Plusz a vasúti szállítás, plusz a helybéli kirakodás, majd kocsióra fel, kocsióra le. Valóban drágítja az árat ez a sétáltatás.

Gazdag István

Péter László

Irodalmi emlékhelyeink

23.

A Széchenyi téren

Valahol a közép tájon le is ülhetünk. Ma már nem kell fizetni a helyért, mint a főlészabadulás előtt. Sokan bizonyára el sem tudják képzelni, hogy volt olyan idő is, amikor jegyet kellett váltani a korzón való üldögéléshez. E szoktam itt mesélni, hogy diák koromban Himnusz bácsinak hívtuk azokat az öreg pénzbeszedőket, akik a jegyet adták, amikor közeledtek, mindig fölállunk, mint amikor a Himnusz halljuk... Üldögélve, kényelmesen nézhetünk körül a tér nevezetes házain, szobrain. Hogy mindjárt a szobrokon kezdjem, ezeknek alig van irodalmi vonatkozása, bár hiszen Széchenyi István életműve, akár Kossuthé, a magyar irodalom történetének is része. De, hogy a sok adatot kicsit humorral is oldjam, hadd mondjam el, milyen irodalmi vonatkozása van Fadrusz János Tisza Lajos-szobrának. Ambrus Zoltán (1861-1932) író, műfordító és kritikus, a Hét munkatársaként itt volt 1904-ben, a nagyárvíz 25. évfordulóján, a Tisza-szobor avatásán. Beszámolójában eljegyezte föl elsőként a szegedi néphumor friss hajtását. Azt mondta a szegedi tréfaszó, amint lehullt a lepel az egykori királybíró, „a szegedi gróf” szobráról, hogy igen, igen, nagy művész ez a Fadrusz: megalkotta az Igazság szobrát. Merthogy az az igazság: a paraszt dolgozik, az úr meg csak nézi.

Tessék csak megsejtelni a Tisza-szobort, amint Ambrus Zoltán is látta: „Vízpartra való köépműven áll a gróf elegáns munkásruhában, hajadonfővel, és nép a lába elé, ahol három kóparaszt izzad a legkeményebb munkában: kubikol. A három kubikos majd megszakad a munkában.”

Szemben velünk, kissé balra van a Széchenyi tér 13. sz. műemlék, a Grün Orbán-ház. Itt volt 1801-től 1857-ig az első állandó szegedi

Szakszövetkezetek a homokon

A Szeged környéki homokvidékeken az átszervezés óta termelőszövetkezeti csoportok, illetve szakszövetkezetek boldogulnak. Jelentős földterülettel rendelkeznek, közel tíz százalékát teszi ki a használatukban levő föld az összes közös gazdaságban nyilvántartott földeknek. Ugyanakkor szinte pótolhatatlan a szőlő-gyümölcs termelésben betöltött szerepük. A Szeged környéki táj évszázadokra visszatekintve a gyümölcs-, a szőlő- és a zöldségkultúrákban szerzett nemzetközi tekintélyt. Sajnos, a szakszövetkezetek fejlődése nem valami dinamikus. Több objektív és szubjektív körülmény határozza meg boldogulásukat. Az összes terület mintegy 26 ezer hektár, ebből közösen 6700 hektárt hasznosítanak. További nehézséget okoz, hogy ezek a földek szétszórtan terülnek el, művelésükhez, a természetlágok fokozásához az anyagi lehetőségek igen szűkösek. Ez azt is jelenti, hogy talajjavítást, rendszeres talajerő-visszapótlást, erdősítést, szőlő-gyümölcs telepítést csupán elvétve, kis területeken végezhetnek.

A közös szántóterületeken extenzív vetésszerkezetet alakítottak ki. A kalászosok és a kukorica részaránya meghaladja a 75 százalékot, a zöldségtermesztés minimális. A szőlő-gyümölcs terület részesedése eléri a 15 százalékot. A homoki gazdálkodás gyengéi ezekben a „se-termelőszövetkezetek, se-egyéni gazdaságok”-ban kitapintható, állattenyésztéssel a két zánkányi szakszövetkezet kivételével nem foglalkoznak. A közös munkákban a fagoknak csupán egyharmada vesz részt.

Bár a szakszövetkezetekben a beruházások növekvő tendenciát mutatnak, s leginkább a gépvásárlások és döntések, a meghatározók,

mégis korántsem elegendő a rendelkezésre álló anyagi alap, hogy ezeknek a szakszövetkezeteknek a fejlesztési célkitűzéseit gyorsabb ütemben megvalósítsa. Evről évre növekszik a közös használatban levő terület. Az elöregedett tagok leadják földjeiket, másrészt a munkabíró tagság kisebb földterületen, intenzívebben gazdálkodik, s így adózási szempontból előnyösebb helyzetbe kerül. Sajnos, jelentős a parlagterületek nagysága. Az elmúlt évben mintegy 600 hektárnyi föld maradt műveletlen. Ásotthalom, Mórahalom környékén, Zákányseken és Bordányban is található elhanyagolt, „gazdátlan” táblákat.

A szegedi járásban a szakszövetkezetek egy kivételével termőhelyileg gyenge adottságú földeken gazdálkodnak. A közös használatban levő szántóterületek egy katasztrális holdra számított átlag-aranykoronaértéke 4,9. A 14 szakszövetkezet árkiegészítési támogatásban részesül. Ez azonban önmagában nem oldja meg a kedvezőtlen termőhelyi adottságok ellensúlyozását. Az elért terméshozamok alacsonyak, kevés az árbevétel, másrészt a szőlő- és gyümölcsstermesztés után nem kapnak árkiegészítést. Jellemző, hogy az elmúlt esztendőben területi egységre vetített árkiegészítés hektáronként 117 forint volt, míg ugyanez a termelőszövetkezetknél 722 forint hektáronként.

A szakszövetkezetekben sok probléma, gond adódik a gazdálkodásban. Az említett hiányosságok mellett jellemző az is, hogy az összes tagság 13 százaléka nem mezőgazdasági főfoglalkozású és ipari üzemekben dolgozik. Ugyanakkor a tagok gazdaságának és a szakszövetkezeteknek a munkacsúcsa leg-

inkább egybeesik. A tagság napjainkban is mintegy ezer hektár földet adna közös használatba, de az eszközellátottság és a munkaerő hiánya nem teszi ezt lehetővé. Az idősebb szakszövetkezeti tagok szociális problémái is hátráltatják a gyorsabb kibontakozást. A dinamikus fejlődés tovább várta magára. A fejlesztési célkitűzések is szerények. Néhány év távlatában mintegy 100-110 hektár szőlőt, 110 hektár gyümölcsöszt és 100-110 hektár erdőtelepítést terveznek, ha állami támogatást kapnak hozzá.

Mindenképpen arra kell ezekben a szakszövetkezetekben törekedni, hogy a jelenlegi közös használatban levő széttagolt földeket nagyobb táblákba vonják össze, és a jobb minőségű földek kerüljenek közös hasznosításba. Harmonikusabb együttműködést kell kialakítani a tagság és a közös gazdaság között, a kölcsönös előnyök alapján. Szinte elengedhetetlen a rendszeres szervesanyag-utánpótlás. Homokon engélték jövedelmező gazdálkodás nem létezik.

A táj speciális helyzetét, a szegedi járásban működő szakszövetkezetek sorsát jól látva, a megyei tanács végrehajtó bizottsága is foglalkozott a szakszövetkezetekkel. A közeljövőben átfogó, több érdekelt szerv közreműködésével a megyei mezőgazdasági és élelmiszerügyi osztály részletesen elemzi és megvizsgálja egyenként ezeket a gazdaságoknak a sorsát, jelenét, elsősorban a fejlesztés lehetőségeit, a földhasználat és földnyilvántartás problémáit. A hátszóra tervezett és alapos munka mindenképpen pótolhatatlan segítséget nyújt szűkebb pártjának termelési struktúrájának javításához.

Sz. Lukács Imre

nyomda. Alapítója Grün Orbán (?-1828), utána özvegye (?-1829), majd fogadott fiuk, Grün János (1814-1874) vezette. Iskolai, egyházi kiadványaikon kívül nevezetes Dugonics András Magyar példabeszédek és jeles mondások (1820) című kétkötetes gyűjteményének és Vedres István számos munkájának kiadása. A szabadságharc idején sok röplapot, falragaszt nyomtak itt. Grün János sikertelen kísérletet tett végre 1849. január 1-én megindította az első szegedi lapot (Tiszavidéki Újság), majd ennek megszűnté után 1849. május 2-án a másodikikat is (Szegedi Hírlap). A szabadságharc elbukásával szűnt meg ez is, s utána csak az önkényuralom enyhülésére, 1859-ben indulhatott újság, a Szegedi Híradó. De ennek már kiadója és nyomtatója Burger Zsigmond (1818-1874), a Grün-nyomdának 1844 óta művezetője, aki 1857-ben megvette Grün Jánostól a nyomdát, s el is költöztette innen a Kelemen és az Oroszlán utca sarkán volt Woldiáner-házba, utóbb ma is álló műemlék Béróházba (Oskola u. 13.).

Az első szegedi nyomdának messze környéken nagy művelődéstörténeti szerep jutott. Cirillbetűs, szerb nyelvű kiadványai is voltak.

A Széchenyi téren a városháza uralkodik. Lechner Ödön és Pártos Gyula tervei szerint a Vedres Istvántól 1799-től 1805-ig épített régi városháza alapjain született a mai 1882-ben és 1883-ban.

Babits Mihály Útinaplójában így írja le: „De ha kilépsz a porváros legszebb terére, megbámult. Ott magas paloták, ott új szobrok vannak fák között, ott gesztenyesorok a gyönyörű négyzetben. Ott zene és elegáns asszonyok, dallamos mozgások; s villanyos reflektor fénye játszik a fekete lombokon. Ott előtte a kettős városháza, sőhajok hídjával és egy kis karsú toronnyal. Hányszor néztem ezt a toronyoskát a gyönyörű ég hátterében: az ég itt indigószínű, és a toronynak este égő szeme van, s kacéran hordja cifrázott erkélyét, mint csipkét a kecses tancosnő. S hányszor képzeltem, hogy a kecses torony a felhők előtt nesztelen táncot jár!”

Még a régi épületben tartotta első színi előadásait 1800. május 6. és 20. között „az első magyar színigazgatónak”, Kelemen Lászlónak társulata. A szegedi színjátszás történetében nagy jelentőségű esemény volt ez. Reizner János szerint ugyancsak a városháza közgyűlési termében zajlott le 1849. július 21-én és 28-án a Debrecenből ide menekült országgyűlés ülése. (Tömörkény szerint a szomszédos Zsótér-házban.) Az üléseken a parlament író tagjai is részt vettek: Bajza József, Egressy Gábor, Jókai Mór, Jósika Miklós, Kuthy Lajos, Tancsics Mihály és Vörösmarty Mihály.

A városháza legtöbb irodalmi nevezetessége a közgyűlési teremhez fűződik: itt tartotta ugyanis

rendszeresen fölolvadó üléseit a Dugonics Társaság (1892-1948). Főlsorolni sem lehet azokat, akik előadói asztalánál szerepeltek és fél évszázadnál is hosszabb idő alatt. Így tehát csak a legjelentősebbeket említhetünk meg. A helyiek — Tömörkény, Móra, Juhász, Cserny, Palotás Fausztin, Réti Ödön, Teracsényi György, Sük Sándor, Berczeli Anzelm Károly, s még mások — nem is egyszer szerepeltek. A vendégek jelesbjei pedig: Gardonyi Géza (1895), Száz Károly, Rákosi Viktor, Vargha Gyula, Abonyi Lajos, Kozma Andor, Vikár Béla (1896), Herman Ottó (1903), Ady Endre (1905), Kiss József (1908), Gulácsy Irén (1927), Radnóti Miklós (1933).

Ady 1905. február 26-án szerepelt. Tömörkény-nyel egy előadói asztalnál foglalva helyet fölolvasta Egy párizsi hajnalom című költeményét. Aláírását a Dugonics Társaság vendéglőjébe őrzte Tömörkény mellett. A Szeged és Vidéke tudósítása szerint a költő verse „mély nyomokat hagyott a lelkebben”. S a cikkíró hozzátette: „Reméljük, hogy a modern szellem e derék, nagyra hivatott fiatal képviselőjét ezután gyakrabban láthatjuk a Társaság fölolvadó asztalánál. Adyt zajosan éljenzte és tapsolta a hallgatóság.”

József Attila is azt írta Jolán néniének 1923. május 14-én: „Azt hiszem, 27-én vagy június 5-én fölolvastát tart rólam Móra Ferenc a szegedi Dugonics Társaságban.” Ma már nem tudhatni, miért maradt el József Attila e szereplése Szeged nagy tradíciójú irodalmi testületében. Radnóti Miklós 1933. december 17-én olvasta föl verseit itt, a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma tollforgatóinak bemutatkozása keretében. Sük Sándor mutatta be őket; Baróti Desz Duginocsról, Tolnai Gábor Aranyról, Ortutay Gyula Tömörkényről adott elő ugyanekkor.

A Dugonics Társaság ülésein kívül is gyakoriak voltak a közgyűlési teremben az irodalmi események. 1931. november 19-én a Bethlen Gábor Kör rendezésében Tamási Áron szerepelt itt: Rendes feltámadás című novelláját olvasta föl. (Itt ismerkedett meg Radnóti Miklóssal, s együtt töltötték valamelyik szegedi kiskocsmában az estét.) 1933. december 15-én szintén egyik elbeszélését olvasta itt föl Bánffy Miklós, Kemény János, Kós Károly és Ligeti Ernő társaságában. 1941. június 24-én a DEMKE-központ keretében verseiből olvasott föl Szabó Lőrinc is itt. Herczeg Ferenc bevezető beszédét mondott ugyanekkor: ő volt ugyanis a Délvidéki Magyar Közművelődési Egyesület országos elnöke.

A közgyűlési teremnek ez az irodalmi szerepköre még a főlészabadulás után is továbbélt. 1949. április 3-án a Csillag és a Tiszatáj delutáni előadói ülésén Szabó Pál, Déry Tibor, Zelk Zoltán és több más fővárosi és helyi író is közreműködött.